

далучэнне нашай моладзі да аховы архітэктурных помнікаў, узнаўлення спрадвечна беларускіх абрадаў і святаў у кантэксце сучаснасці робяць рэальнай узаемасувязь традыцый і навацый у беларускай культуры.

На сучасным этапе вельмі важна даць магчымасць маладому пакаленню, якое ахвотна цікавіцца гістарычным мінулым нашай краіны, рэалізаваць свае сілы на гэтай глебе. Невыпадкова, што надзвычай папулярным у апошні час стала правядзенне яркіх, відовішчных рыцарскіх турніраў, адкрыццё клубаў і майстэрняў па адраджэнні беларускага гістарычнага адзення, зброі і г. д. Юнакі і дзяўчаты, якія ў вольны ад вучобы час займаюцца вывучэннем гісторыі і культуры роднага краю, маюць магчымасць з поспехам выка-

рыстоўваць самастойна атрыманая веда ў адукацыйным працэсе, што, безумоўна, садзейнічае больш глыбокаму ўсведамленню вучэбнага матэрыялу, а таксама адыгрывае важную ролю ў працэсе фарміравання асобы.

Актуальным напрамкам у сучасным адукацыйным працэсе можа стаць правядзенне экскурсій па знакамітых мясцінах Беларусі. Непасрэднае далучэнне да аўтэнтчнага матэрыялу значна павышае эфектыўнасць адукацыйнага працэсу, а таксама мае на мэце пэўны аспект эстэтычнага і патрыятычнага выхавання маладога пакалення, светапогляд якога павінен быць навукова шырокім і фарміравацца на слаўных традыцыях беларускага народа, на трывалым грунце ўсёй яго многавяковай гісторыі і культуры.

¹ Статут Вялікага княства Літоўскага 1588: Тэксты. Давед. Камент. // Беларус. Сав. Энцыкл.; Рэдкал.: І. П. Шамякін і інш. Мн., 1989. С. 488.

² Ткачоў М. А. Замкі Беларусі / Пад рэд. Ф. В. Барысевіча. Мн., 1977. С. 6.

³ Краўцэвіч А. К. Гарады і замкі Беларускага Панямоння XIV—XVIII стст.: Планіроўка, культурны слой. Мн., 1991. С. 148—151.

*В. У. Сярдзюк (Мінск),
аспірантка Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры*

ПАТРЫЯТЫЧНАЯ НАКІРАВАНАСЦЬ ХРАМАВЫХ СВЯТАЎ

У сучасным стане грамадства з усеагульнай касмапалітычнай накіраванасцю немалаважнай для захавання нацыянальнай самасвядомасці з'яўляецца катэгорыя патрыятызму. "Любоў да бацькаўшчыны праяўляецца ў прывязаннасці да ўсяго каштоўнага, свяшчэннага для душы — бацькоўскіх святынь і магіл продкаў"¹ — адзначаецца ў адным з праваслаўных часопісаў. Храмавыя святы (фэ-

сты), перарастаючы рамкі набажэнства, набываюць грамадскі характар і становяцца святамі горада ці сяла. Шанаванне храмаў, святых сваёй зямлі, што праяўляецца ў фэстах, мае патрыятычны характар.

Хрысціянская храмавая традыцыя мае пачаткам яўрэйскае шанаванне іерусалімскага Храма, які быў духоўным цэнтрам і паломніцтва куды лічылася рэлігійным абавязкам.

Ва ўсе часы з аднаўленнем паруша- нага Храма звязалася ідэя нацыя- нальнага і духоўнага адраджэння Ізраіля, чаканне Месіі.

Хрысціянскія храмавыя святы, як і сама планіроўка царквы, паходзяць з рымскіх катакомбаў і культу па- кутнікаў. Штогод у дзень пакутніка- га “нараджэння ў жыццё вечнае” на захаваных рэштках святых, накрытых плітой (прастол), ладзілася асабліва ўрачыстая літургія з ушанаваннем памяці пакутніцкай малітвамі і даб- рачыннай трапезай².

У Візантыйскі перыяд пачалося будаўніцтва хрысціянскіх храмаў у гонар Хрыста, Божай Маці, святых, цудадзейных абразоў. Калі царква мела святыню (образ ці мошчы), то ў прастольны дзень яна праводзіла пышныя шэсці і малебны, у храме прапаведвалі лепшыя багасловы. Па старажытным звычаі святых выбіра- ліся ў патроны вызначанай суполкі людзей, таксама населенага пункта. Такім чынам храмавае свята, звязан- ае з ушанаваннем памяці святога, становілася святам гільдыі, паселі- шча, горада. Напрыклад, шырока ад- значаліся па ўсёй імперыі дні такіх шануюных святых, як Георгій і Дзімітрый. Святам надавалася дзяр- жаўная значымасць — “Васілеўс з сям’ёй ў гэты дзень адпраўляўся мо- рам у Манганы на пакланенне абра- зу пакутніка”³. Святы Дзімітрый ужо з VI стагоддзя лічыўся ахоўні- кам г. Салуні; трохдзённыя ўрачыс- тасці ў яго гонар выліваліся ў агульнамакедонскае свята⁴.

На старажытнаславянскіх землях храмавае свята таксама набывала грамадскі характар: на баярскіх і княжацкіх падвор’ях у фэсты ладзі- ліся вялікія піры, раздачы матэры- яльнай дапамогі⁵. Храм выконваў аб’яднаўчую функцыю, царкоўны прыход засноўваў трывалую сацыяль- ную адзінку — абшчыну, часам — адміністрацыйную акругу⁶. У гарадах

прыход утвараў брацтва, галоўным святкам якога было прастольнае, дзе ладзіўся абшчынны банкет са зборам сродкаў на дабрачыннасць, разборам грамадскіх спраў і вострых сацыяль- ных пытанняў.

Фэст ў сельскім прыходзе такса- ма меў шмат функцый і займаў па- межнае становішча паміж каляндар- нымі і сямейнымі святамі⁷. Усе абра- давыя дзеі (свяча, канун, братчына) “працавалі” на перадачу ад пака- лення пакаленню норм, ідэалаў, ус- тановак народнага хрысціянства. Па- міналіся продкі, перадаваліся вусныя хронікі, услаўляўся святы апякун. Падчас фэстаў актывізаваліся зносі- ны сялян з розных вёсак. Звычайна моладзь выбірала сабе пару, старэй- шае пакаленне дзялілася вопытам. Кожная сям’я прымала сваіх гасцей — радзінку, кумоў, знаёмых. Такім чынам, прастольнае свята на вёсцы — гэта не толькі наведванне царквы, “падняцце абразоў” з грамадскім малебнам пра ўраджай, але гэта свята сустрэчы гасцей. Традыцыя ўзаемных сямейна-радзінных і сяб- роўскіх маладзёжных гасцяванняў асабліва выяўлялася ў дні фэста. Невыпадкова старажытная традыцыя збірання радзіны ў бацькоўскай хаце ў дзень храмавага свята вытрымала выпрабаванне часам. Л. А. Тульцава і А. В. Бялоў у сваіх працах па хрыс- ціянскіх святах прыводзяць прыкла- ды ўзросту папулярнасці фэстаў на- прыканцы 50-х — пачатку 60-х гадоў XX стагоддзя⁸.

Добра разумеючы патрыятычную прыроду фэсту, савецкія ўлады замя- нялі яго святамі: Горада, Вёскі, Вяс- ны, Ураджаю, Песні, Бярозкі, Пер- шай баразны, Сярпа і молата⁹, у склад якіх уваходзілі і такія патры- ятычна-выхаваўчыя элементы, як ушанаванне ветэранаў, мітынг-рэкві- ем каля помнікаў¹⁰.

Шанаванне пэўных святых і іх храмаў адбывалася таксама і на

дзяржаўным узроўні. Напрыклад, царква Апосталаў Царграда сімвалізавала для візантыйцаў першавярхоўнасць, уладу, таму яе копіі ёсць у сталіцах Аланіі, Абхазіі, Сербіі, Грузіі, Кіеве, на рускай зямлі, у Полацку¹¹. Згадаем пабудову Сафійскіх сабораў у гарадах-дзяржавах і шанаванне святых-ахоўнікаў княжацкай улады (св. Георгі і інш.), ці святых-сімвалаў народнага адзінства (св. Ефрасіння на Беларусі). У XIX стагоддзя, калі адраджэнне балгарскага народа стала справай першай важнасці, свята памяці Кірыла і Мяфодзія страціла чыста царкоўнае значэнне і стала святам "шырокай народнай асветы, нацыянальнай самасвядомасці, палітычнага вызвалення, славянскага адзінства"¹². Свята не губляе сваёй актуальнасці. Штогод у Мінску ў дзень славянскіх асветнікаў адбываецца крыжовы ход ад кафедральнага сабора да месца "першай царквы", праводзяцца Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні, на якіх выступаюць навукоўцы з усяго славянскага свету.

Зараз у Расіі назіраецца з'ява атаясамлення адраджэння Царквы і дзяржавы, часам змешваюць паняцці "праваслаўнасць" і "манархічнасць". Але небяспека гэтай з'явы ў тым,

што раўняецца Царква і нацыянальная, а яшчэ горш дзяржаўная, ідэя. "Спакуса рэлігійнага нацыяналізму з'яўляецца адной з самых асноўных слабасцей сучаснага праваслаўя... — чытаем у а. Яна Меендорфа. — Ерась філетызму (атаясамленне цікавасцей Царквы з цікавасцямі свецкага нацыяналізму — В. С.) была асуджана афіцыйным саборам 1872 года на Балканах¹³.

Што ж можна рабіць на ўзроўні святочнай культуры, каб падтрымаць нацыянальную ідэю і не перабольшыць? Трэба шанаваць сваіх герояў-святых, праводзіць святы ў дзень іх памяці, будаваць у іх гонар цэрквы. Трэба памятаць, што сямейна-радзінныя гасцяванні, якія адбываліся падчас фэстаў, спрыяюць умацаванню сям'і, падтрымцы пачуццяў павагі, любові да бацькоў. Як адзначаў Д. Ліхачоў, прастора храма і вакол яго — не толькі гістарычны вопыт, але гэта этыка і эстэтыка асяроддзя, яе паэзія, філасофія, гісторыя, фальклор, сістэма выхавання дзяцей, святы і рытуалы¹⁴. Узнавіць фэсты — гэта значыць інтэгрыраваць, аб'яднаць сям'ю, абшчыну, сяло, вялікую супольнасць; даць людзям яшчэ адзін повад любіць і шанаваць Радзіму.

¹ Сила любви к отечеству, одушевленной святой верою // Душеполезное чтение. 1863. Ч. 2. С. 77.

² Керн К. Евхаристия. М., 1999. С. 84.

³ Литаврин Г. Г. Как жили византийцы. СПб., 1997. С. 230.

⁴ Рудаков А. П. Очерки Византийской культуры по данным греческой агиографии. СПб., 1997. С. 97.

⁵ Суглобов Г. А. Николин день. М., 1974. С. 54.

⁶ Папков А. Древнерусский приход // Богословский вестник. 1897. № 2–3. С. 266.

⁷ Громыко М. М. Мир русской деревни. М., 1991. С. 364.

⁸ Тульцева Л. А. Традиционные верования, праздники и обряды русских крестьян. М., 1990. С. 52.

⁹ Суглобов Г. А. Николин день. С. 75.

¹⁰ Этнографія Беларусі: Энцыклапедыя. Мн., 1989. С. 453.

¹¹ Искусство Руси и стран Византийского мира XII века: Тезисы докл. конференции. М., 1995. С. 21–22.

¹² Денев И. Праздник святых братьев Кирилла и Мефодия как тема для благовестия в эпоху болгарского Возрождения // V-е Международные Кирилло-Мефодиевские чтения. Мн., 1999. С. 6.

¹³ Суглобов Г. А. Николин день. С. 234.

¹⁴ Цыт. па: Тульцева Л. А. Традиционные верования, праздники и обряды русских крестьян. С. 60.